
ROLE DŮVĚRY V DEMOKRATICKÉM SYSTÉMU - 20 VÝVOJ V ČR

SEMINÁŘ SOÚ AV ČR, 19. KVĚTNA 2011

Markéta Sedláčková
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i

Cíle výzkumu

- zmapování teorií důvěry a vztahu důvěry a demokracie v sociologii a politologii
 - vytvoření teoretického základu pro analýzu procesu demokratizace z perspektivy důvěry (sociální důvěra, důvěra v instituce, občanská participace, legitimita režimu)
 - aplikace poznatků na případ České republiky, jakožto typu postkomunistické země
-

Obsah

1. Kategorizace důvěry
 2. Důvěra a demokratický systém
 3. Vztah mezi typy důvěr - kulturalisté x institucionalisté
 4. Analýza vztahů sociální dův., institucionální důvěry a legitimacy režimu v ČR
 - ❑ Sociální důvěra, občanská participace
 - ❑ Důvěra v instituce
 - ❑ Legitimita režimu
 5. Závěry a diskuse
-

Kategorizace důvěry

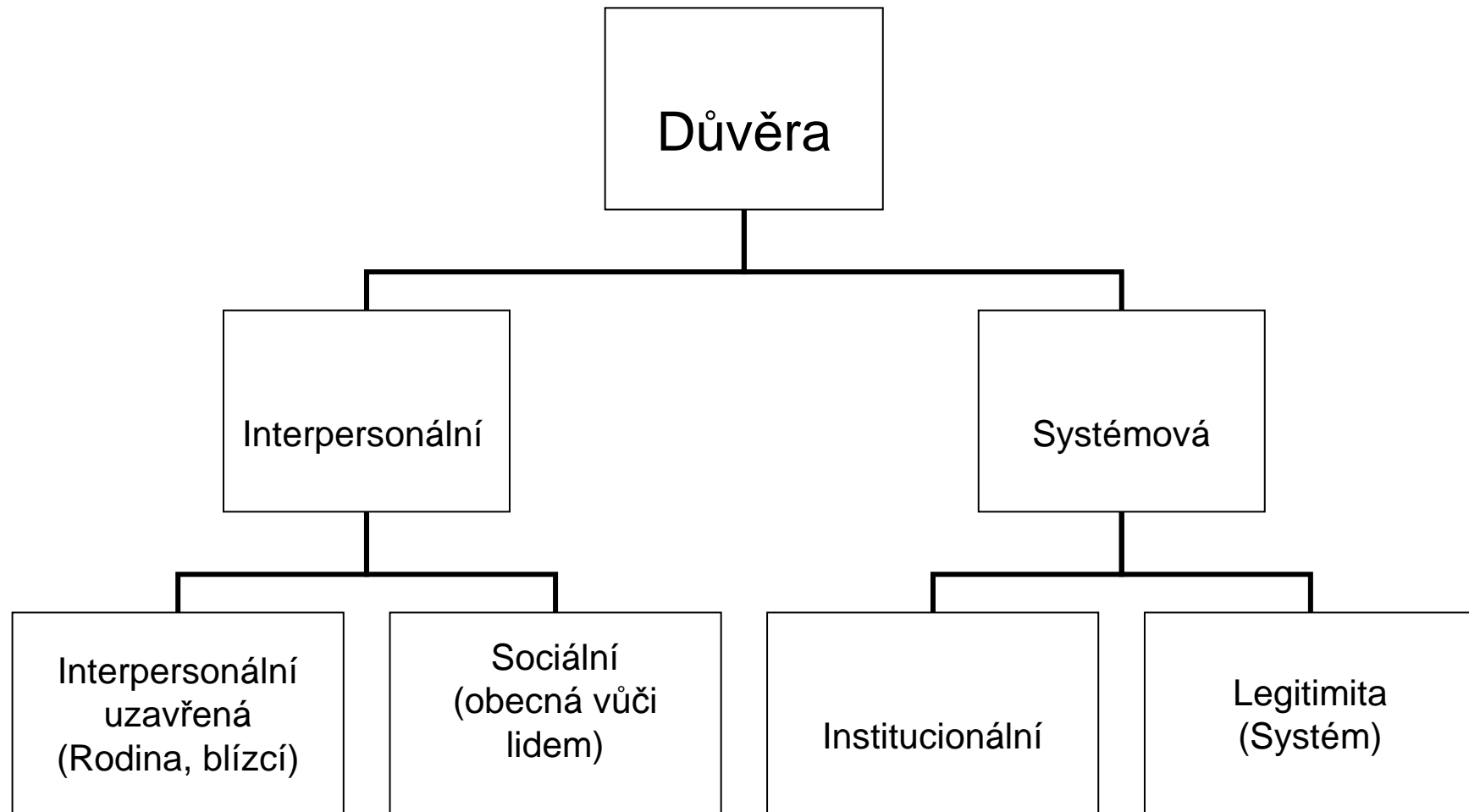
- důvěra v systém, legitimita
- důvěra v instituce
(politická důvěra,)
- **sociální důvěra**
(obecná interpersonální
důvěra v druhé lidi)
- interpersonální důvěra
- sebedůvěra

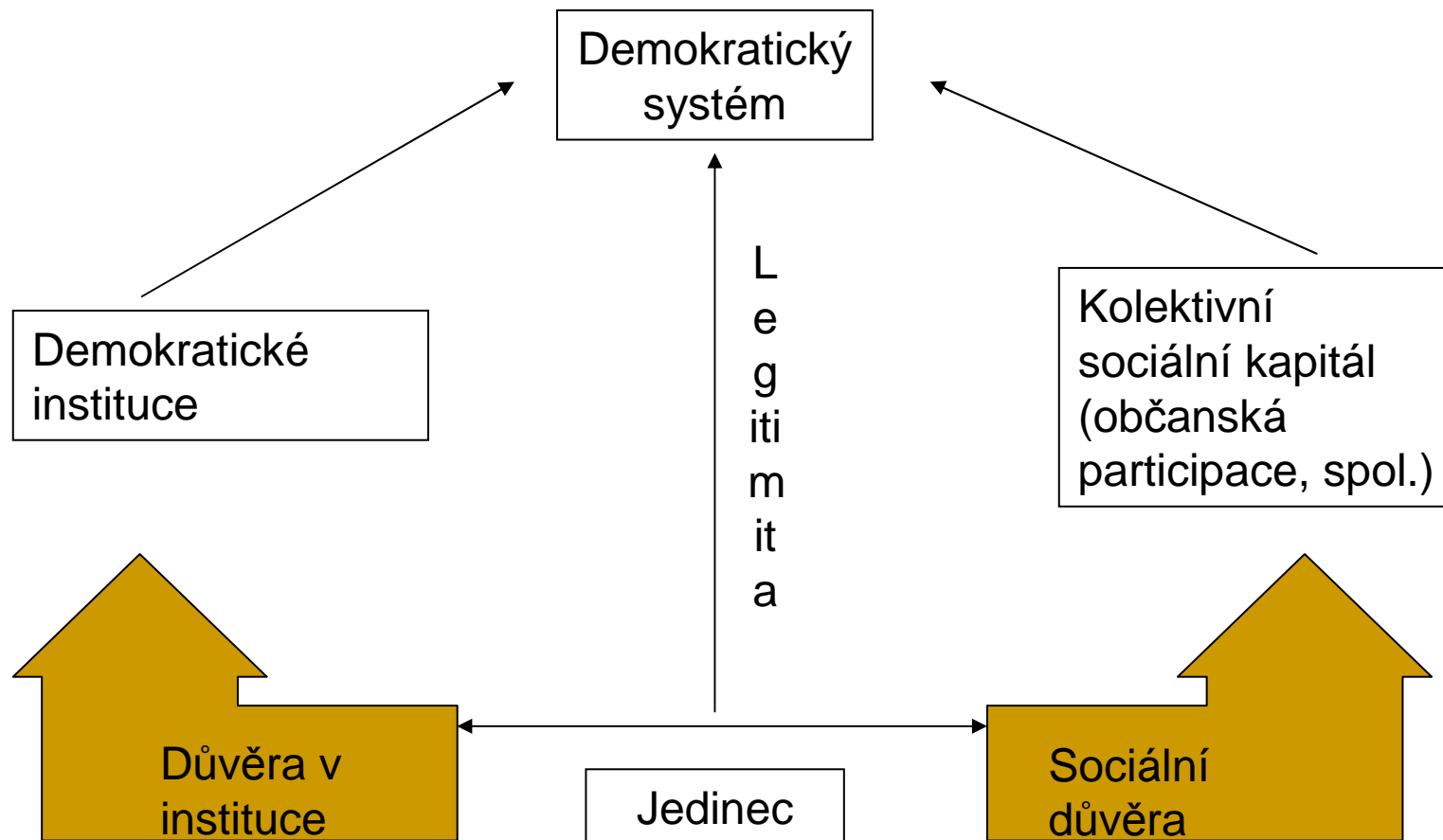
Dichotomické dělení důvěry

	Osobní důvěra (trust)	Důvěra systémová, v instituce (confidence)
Simmel:	trust of individuals	confidence in abstract mechanisms, institutions
Luhmann:	trust	system trust-confidence
Giddens:	trust in persons (facework commitments)	trust in abstract systems (faceless commitments)
Offe:	trust	confidence
Pettit, Patterson:	personal	impersonal
Hardin:	individual	government
Seligman:	moral and trust relationships (private zone)	formal, institutionalized relationships (public zone)
Rose:	interpersonal (toward other people)	in institutions (political)

Základní kategorie důvěry pro její analýzu v rámci politického systému

Důvěra a demokracie

Kulturalisté x institucionalisté

Almond, Verba (1963),
Putnam (1993), Inglehart (1999)

- důvěra jako morální hodnota
- uplatňována na všech stupních systému
- důvěra zvyšuje/souvisí s:
 - veřejnou podporu dem.režimu
 - příklon k dem. hodnotám
 - politickou angažovanost

Dunn (1988); Hardin (1998);
Warren (1999)

- důvěra jako jednání sledující vlastní zájem
 - omezené uplatnění
 - princip nedůvěry – kontrolní mechanismy
-

Důvěra a občanská participace

- **komunitarismus (neotoquevilliánská teorie SC):**
sociální důvěra vzniká v komunitních sítích a v sítích občanské angažovanosti → klíčové pro demokracii [Almond and Verba 1963; Putnam, Leonardi, Nanetti 1993; Putnam 2000]
 - **kritika:**
 - členství v dobrovol. sdruženích nemusí být nejdůležitějším zdrojem soc. důvěry [Stolle 2001; Newton 1999; Levi 1996]
 - vliv participace na sociální důvěru závisí na typu organizace [Stolle, Rochon 1998; Herreros 2004] a může naopak podporovat nedůvěru vůči okolnímu světu [Jackman, Miller 1998]
 - v postkomunistických zemích je vliv neformálních sítí a formálních organizací často velmi rozdílný [Rose et al. 1998; Raiser et 2002]
 - **alternativa**
 - nekonvenční participace jako zdroj důvěry (demonstrace, petice) [Kaase 1999; Inglehart 1997; Newton 1999]
-

Vztah interpersonální a institucionální důvěry

- institucionální teorie

[Dasgupta 1988; Hetherington 1998; Hardin 1998]

sociální důvěra

důvěra v instituce

(založena na racionální evaluaci)

- kulturní teorie

[Almond, Verba 1963; Inglehart 1997; Putnam 1993]

sociální důvěra

důvěra v instituce

(založena kulturních normách a sociálních sítích)

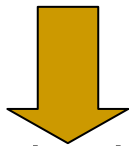
- syntéza: model celoživotního učení [Rose, Mishler 2001]

sociální důvěra + zkušenost s institucemi = důvěra v instituce

Vztah důvěry a legitimacy demokracie

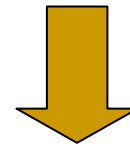
(legimitita jako přesvědčení občanů o spravedlnosti a příhodnosti demokratického systému pro jejich společnost)

- **difúzní podpora** [Easton 1965]
= obecná loajalita k režimu
- **specifická podpora**
= uspokojení občanů s aktuálním fungováním institucí
- v případě, že difúzní podpora souvisí s důvěrou v instituce
- v případě, že s důvěrou v instituce souvisí pouze specifická podpora

nedůvěra v instituce může podkopávat legitimitu a stabilitu režimu

[Miller, Listhaug 1999; Weatherford 1992].

nedůvěra v instituce má pouze omezený vliv na stabilitu

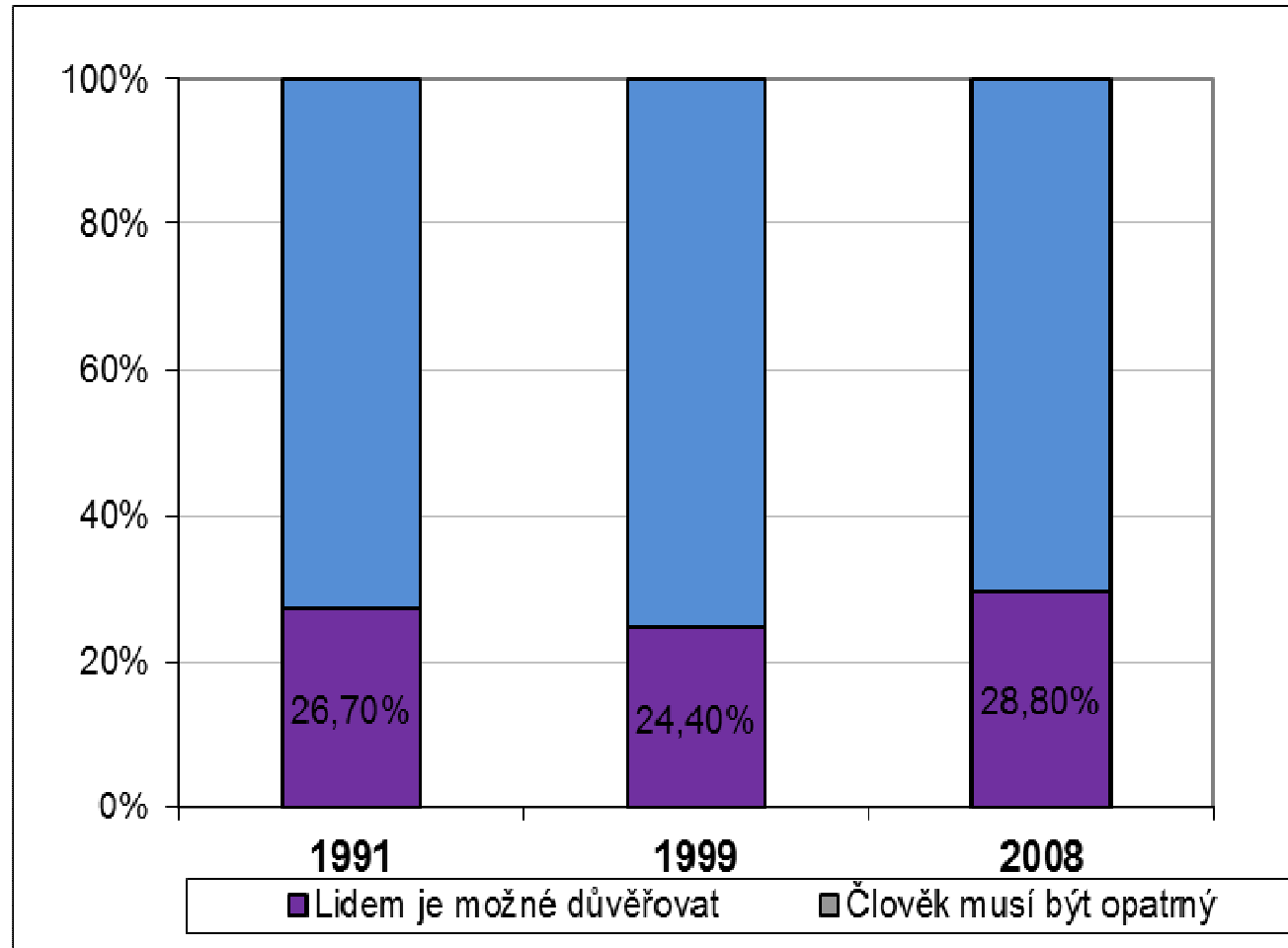
[Citrin 1974; Lipset, Schneider 1983; Rose, Mishler 1997]

Analýza vztahů sociální důvěry,
institucionální důvěry a legitimacy
režimu v ČR
(EVS 1991, 1999, 2008)

Data a metodologie

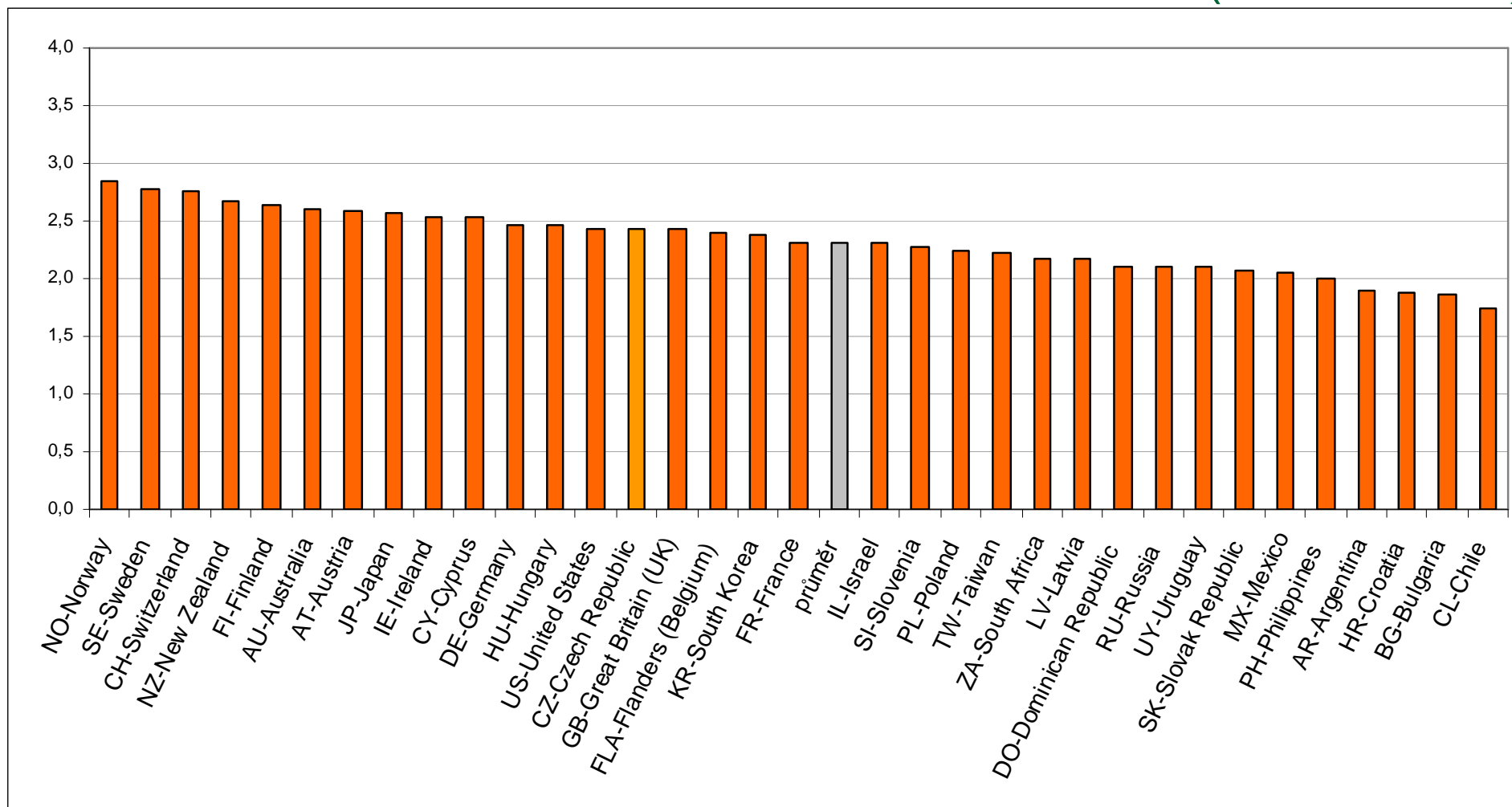
- výzkum EVS 1991, náhodný stratifikovaný výběr reprezentativní pro ČR (od 21 let)
 - $N(1991) = 2019$, $N(1999) = 1908$, $N(2008) = 1821$
 - proměnné:
 - **legitimita demokracie:** „Demokracie má možné své problémy, ale je lepší než kterákoli jiná forma vlády.“
 - **sociální důvěra:** „Celkově vzato, řekl/a byste, že většině lidí se dá věřit nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný?“ (dichotomická odpověď)
 - **občanská participace:** konvenční (14) a nekonvenční (5) → sumační indexy
 - **důvěra ve státní instituce:** (7) → sumační index
 - sociodemografické charakteristiky (pohlaví, věk, vel.bydliště, příjem, vzdělání, religiozita)
 - spokojenost se životem
 - zájem o politiku, politická orientace, volební chování
 - spokojenost s demokracií, hodnocení fungování řízení země
 - metoda: logistická regrese, OLS regrese, aditivní modely
-

Sociální důvěra v ČR 1991, 1999, 2008

Zdroj: EVS 1991, 1999, 2008

Sociální důvěra v mezinárodním srovnání (ISSSP 2007)

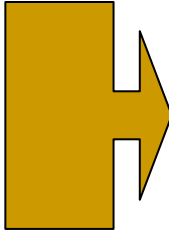
1 - „Lidem se téměř nikdy nedá důvěřovat“ až 4 - „Lidem se dá téměř vždy důvěřovat“.

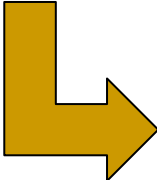
Souvislosti sociální důvěry

- nepotvrzené souvislosti:

- s pohlavím, lineárně s věkem (střední gen. ↓ dův.)
- vesnice x město

- zjištěné souvislosti:

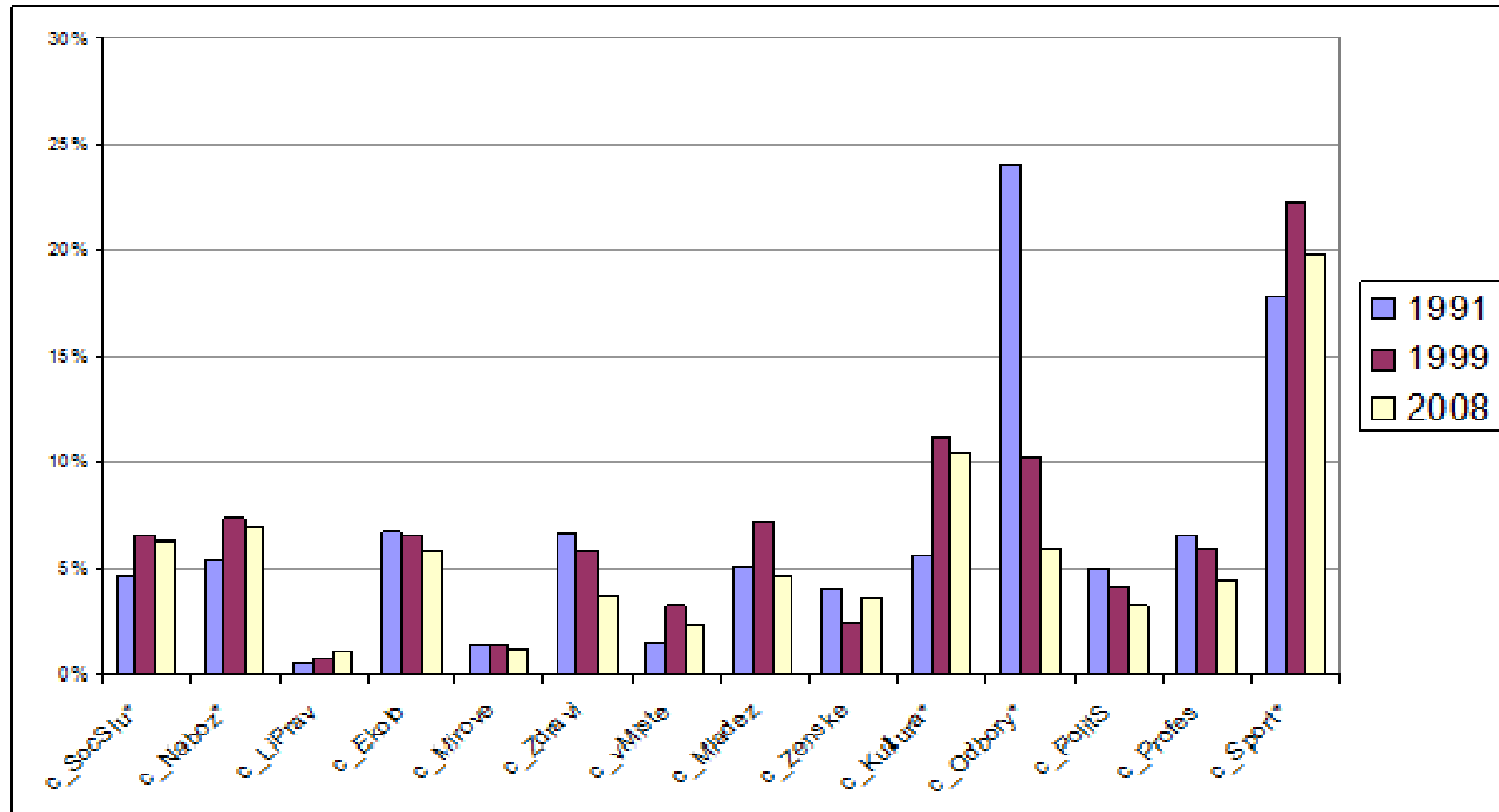
- roste se vzděláním (1991, 1999)
 - roste s příjmem (1991)
 - roste se spokoj. se životem
-
- teorie
úspěchu a
blahobytu

teorie osobního optimismu (Delhey, Newton)

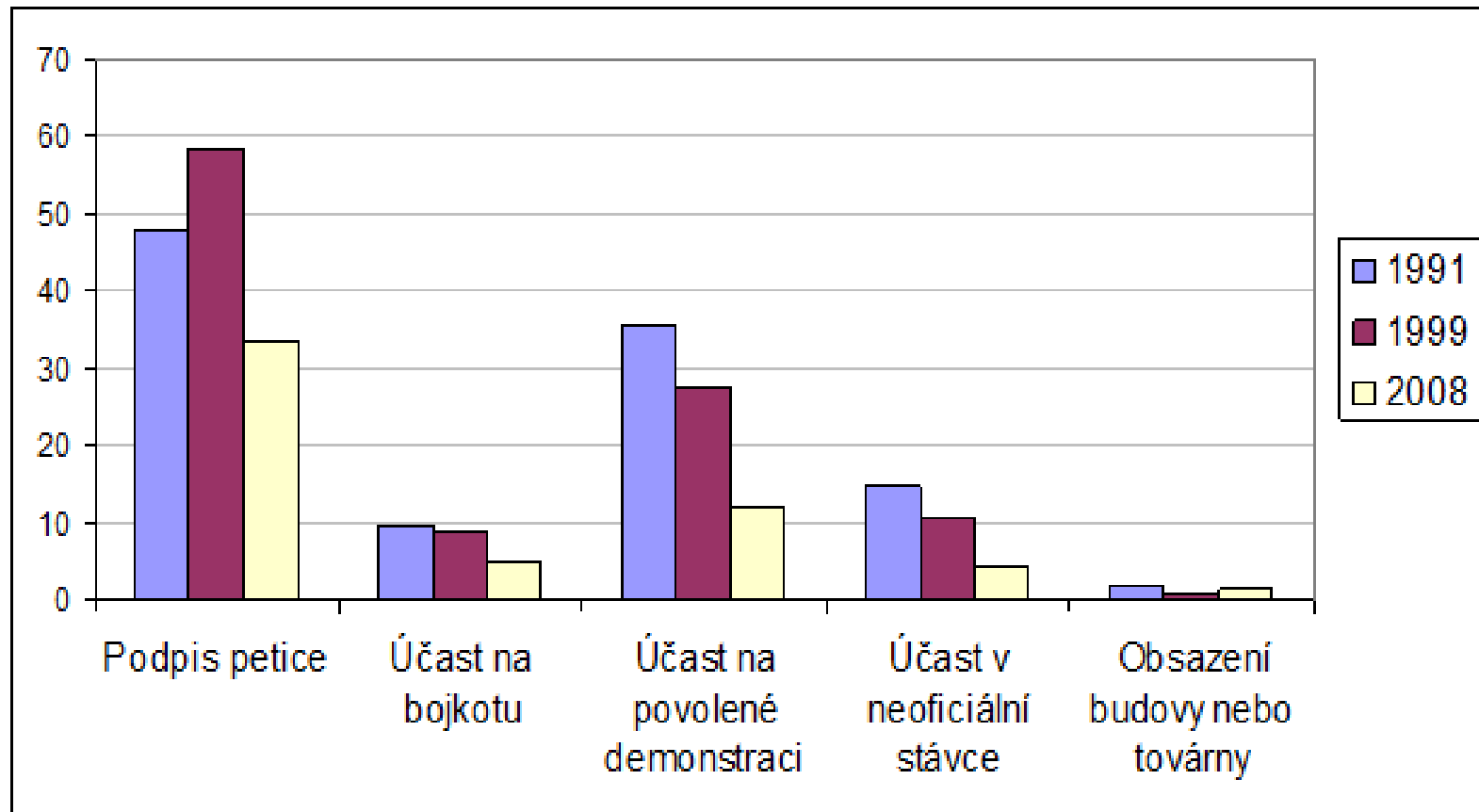
- pozitivní vliv návštěvnosti bohoslužeb (2008)
-

Členství v dobrovolných sdruženích, organizacích 1991, 1999, 2008

Zdroj: EVS 1991, 1999, 2008

Nekonvenční participace 1991, 1999, 2008 – účast (%)

Zdroj: EVS 1991, 1999, 2008

Souvislost participace se sociální důvěrou

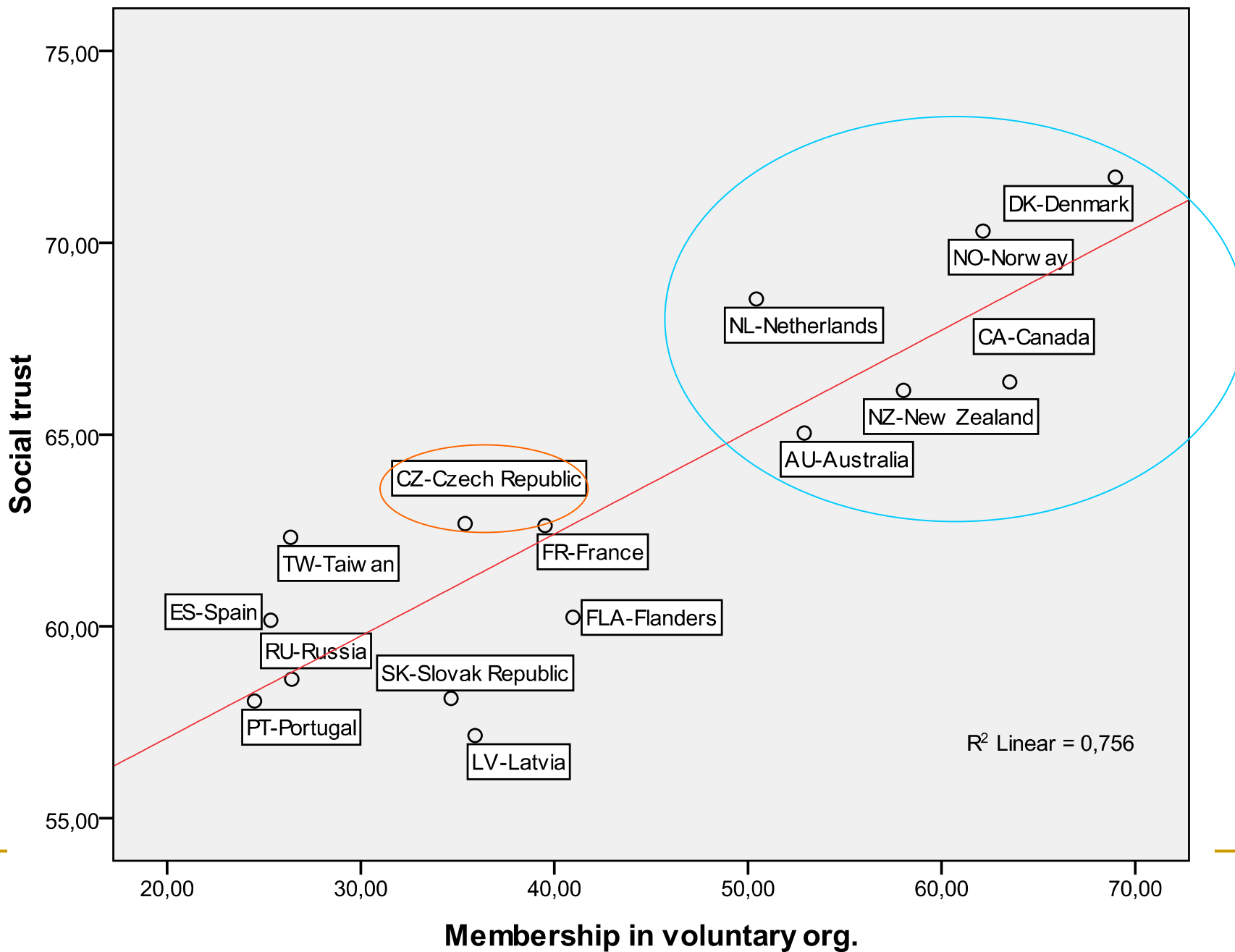
■ konvenční participace

- členové dobrovolných organizací nevykazují vyšší důvěru než nečlenové, ani aktivní členové vůči neaktivním, ani členové org. zaměř. na druhé → členství nemá přímý vliv na generování důvěry = kritika neotocquevilliánské teorie sociálního kapitálu (Putnam)
- nicméně je třeba odlišit vlivy:
 - **individuální** – jedinec
 - **kontextuální** – komunita, milieu občanské společnosti na úrovni regionu/ celé společnosti/ státu
→ potřeba **mezi-kulturního (mezinárodního) a historicko-časového** srovnání

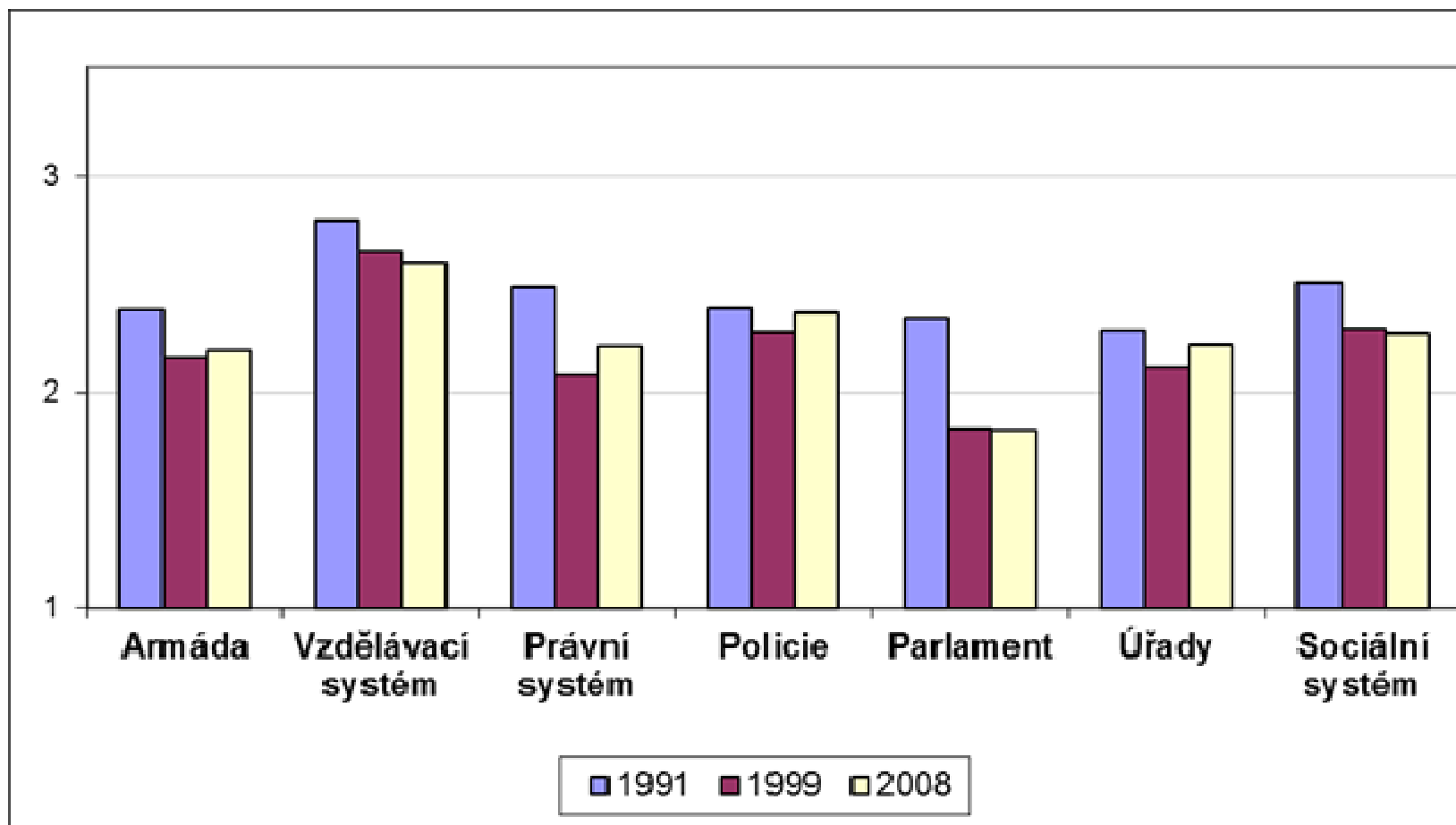
■ nekonvenční participace

- obecná souvislost mezi nekonvenční participací a důvěrou není prokázána (regrese)
 - v 90. letech deklarace podepsání petice a účast na demonstraci pozitivně ovlivňují důvěru (i při kontrole vzdělání)
-

Míra sociální důvěry a členství v dobrovolných organiz. – ISSP 2004

Důvěra v instituce 1991, 1999, 2008

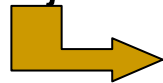
Zdroj: EVS 1991, 1999, 2008

Souvislosti důvěry v instituce

■ sociodemografické vlivy:

- starší lidé nad 60let více důvěřují (1991,1999), návštěvnost bohoslužeb zvyšuje důvěru (2008), Praha důvěřuje méně
- proměny vlivu vzdělání:1991 – více zákl., 1999 – bez vlivu, 2008 – vyšší vzděl.

■ spokojenost se životem (90. léta) (příjem ne)

enthusiasmus 90. let, neopodstatněná důvěra

■ participace:

- konvenční participace: pozitivní vliv členství v org. zaměřené vně (soc. služby, lids.práva)
- nekonvenční participace: nemá vliv

■ politické proměnné - důvěra roste s:

- pravicovou orientací (2008)
- se zájmem o politiku (1991,1999)
- deklarací jít k volbám (1999,2008)
- deklarováním spokojenosti s fungováním demokracie
- hodnocení fungování systému řízení (1999 ↗ 2008)

■ sociální důvěra: slabý pozitivní vztah

Souvislosti legitimacy režimu

- dlouhodobý pokles míry legitimacy (x institucionální důvěra nárůst mezi 1999-2008)
- **sociodemografické vlivy:**
 - SŠ a VŠ větší podpora dem.
 - vyšší příjem
 - Praha x ostatní se neliší (x inst. důvěra)
- **participace:**
 - konvenční nemá vliv
 - nekonvenční má slabý pozitivní vliv 1999, posílil 2008
- **politické proměnné** – legitimita roste s:
 - pravicovou orientací
 - deklarací jít k volbám
 - deklarací zájmu o politiku
 - hodnocení fungování systému řízení (1999 → 2008) (slaběji než u inst. důvěry)
 - deklarováním spokojenosti s fungováním demokracie (silněji než u inst. důvěry)
- **sociální důvěra:** slabý pozitivní vliv (1999)
- **důvěra v instituce:** slabý pozitivní vliv

Závěry a diskuze

- vztah mezi sociální důvěrou a občanskou participací nepotvrzen
 - ⇒ specifická skladba členství v postkom. zemi
 - ⇒ kritika komunitarismu, jiné vlivy významnější (rodina, Φ)
 - slabý vztah sociální a institucionální důvěry
 - ⇒ kritika kulturních teorií, důvěra v instituce spíše politicky endogenní (významně vyšší vliv polit. proměnných)
 - legitimita ovlivněna důvěrou v instituce, ale slabě + odlišná síla vlivu determinant
 - ⇒ omezený dopad proměnlivé míry institucionální důvěry na difúzní podporu režimu
 - ⇒ vysoká nedůvěra vůči institucím sama neohrožuje demokratický režim
 - institucionální teorie vysvětlují vztahy důvěry a demokracie lépe než teorie kulturní
-

Děkuji za pozornost.

marketa.sedlackova@soc.cas.cz

<http://www.soc.cas.cz>

Legitimita demokracie – srovnání s minulým režimem

	1992	1995	1998	2004	2006
Komunistický režim	29	24	31	31	35
Současný režim	71	77	56	69	63
Režim za pět let	88	88	72	x	x

Zdroj: New Democracies Barometer II. (1992), IV. (1995), V. (1998), CVVM 2004-12, ISSP 2006.

Otázka na legitimitu byla v NDB kladena následovně „Zde je škála pro hodnocení fungování vládního režimu.

Kam byste na této škále umístil:

a) dřívější komunistický režim?;

b) náš současný systém vlády se svobodnými volbami a systémem více stran?

c) náš systém vlády za pět let?“

Tabulky shrnují u jednotlivých položek podíly kladných hodnocení.